

GOGOL' UN “BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ” ADLI OYUNUNDAKİ POPRIŞÇİN KARAKTERİNİN KATMANLARI *

DIMENSIONS OF THE CHARACTER “POPRISHCHIN” IN “THE DIARY OF A MADMAN” WRITTEN BY GOGOL

Orkun ÖNGEN**

ÖZ

Bu makalede, Nikolay Vasilyeviç Gogol' ün “Bir Delinin Hatıra Defteri” adlı oyununda bulunan Aksentiv İvanov Poprişçin karakteri ele alınmıştır. Bir oyuncunun sahnede uygulayacağı oyunculuk metoduna teorik bağlamda yardımcı bir rehber olarak hazırlanan bu çalışma, seçilmiş olan oyun metnindeki Poprişçin karakterine dair üç farklı araştırmacının değerlendirmeleri doğrultusunda yapılmış bir karakter analizidir. Karakterle ilgili yapılan değerlendirme ve tespitler ilgili alt başlıklar altında tanımlanarak sonuç bölümünde kalitatif bir değerlendirme yöntemi ile incelenecektir. İnceleme sonucunda ulaşılan tespitler oyunu performe edecek oyunculara kendi ön hazırlık süreçlerine dair karakterle ilgili temel bilgileri verirken, aynı zamanda farklı bakış açıları çerçevesinde karakteri daha derinlemesine kavramalarına olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gogol, Poprişçin, Oyuncu Dramatürjisi

ABSTRACT

In this article, dimensions of the character Aksentiv Ivanov Poprishchin written by Nikolai Vasilyevich Gogol's in the play “The Diary of a Madman “ is studied. This study, which was prepared as a theoretically supporting guide to the acting method that a player would perform on stage, is a character analysis made in the direction of the evaluations of three different researchers about the Poprishchin character in the selected text. Evaluations and deductions made about the character will be described under the relevant headings and will be examined through a qualitative evaluation method in the conclusion section. As a result, the evaluations made allow the actor and actress to understand the character in the framework of different aspects while extracting fundamental information about the character in the preliminary work process.

Keywords: Gogol, Poprishchin, Dramaturgy of Acting

*Makale Gönderim tarihi: 14.11.2018; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**Ordu Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Öğretim Görevlisi orkunongen@msn.com

Bu makale yazarın Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon Ana Bilim Dalı, İleri Oyunculuk Alanı'nda yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez'inden yararlanılarak oluşturulmuştur.

GİRİŞ

1809-1852 yılları arasında yaşamış olan Nikolay Vasiliyeviç Gogol şüphesiz Rus edebiyatında ardılı olarak gelmiş başta Dostoyevski, Tolstoy, Çehov ve Gorki olmak üzere bir çok yazara ilham kaynağı olmuştur. Öykülerinde ve oyunlarında, içinde bulunduğu Rus toplumunun yapısını yansıtırken, bir yandan da bu yapıyı ağır bir şekilde eleştirmiştir. Sanatın asllolan görevinin insanları buldukları uyşuk durumdan kurtarmak olduğunu savunmuş, bu sebeple de düşünsel açıdan derinliği olan eserler bırakmaya çalışmıştır. Eski feodal düzenden sanayi devrimine geçiş dönemi içerisinde yaşamış olan Gogol; toplumun bu geçiş dönemi içerisindeki çalkantılı yapısını bütün gerçekliği ve çarpıklığı ile gözler önüne serer. Toplumun feodal bağlarından gelen ve zihninin derinlerinde yatan uyşukluk, tembellik ve adam kayırma gibi gelenekçi tutumların, sanayi devrimine birlikte gelen para ve mevki kazanma hırsına, sınıf atlama mücadelesine dönüşümünü gerçekçi bir dille ele alır. Fakat Gogol, her ne kadar bulunduğu dönemin gerçekçilik akımı içinde yer alsada onu salt gerçekçilik akımıyla birebir özdeşleştirmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü Gogol'un bu gerçekçi dili eserlerinde yer yer absürde varan, yer yer de psiko-romantik bir usluba doğru kayar. Bu yüzden Gogol'ü değerlendirirken tek bir bakış açısı doğrultusunda ele almak, bu yazarın metinlerindeki katmanlı yapının çoğu zaman doğru olarak anlaşılmasına neden olur. Gogol; Rus toplumunun değişik yanlarını hicveden karakterler yaratırken, kendinden önce gelen geleneksel edebi arketipleri başarılı bir şekilde bir araya getirmiş ve böylece kendi özgün sanat uslubunu yaratabilmiştir.

Bu çalışmada, Gogol'un kendine has uslubu farklı araştırmacıların gözünden yapılan değerlendirmelerle "Bir Delinin Hatıra Defteri" adlı kısa öyküsünün tiyatro uyarlaması ele alınacaktır. Gogol'un yarattığı Poprişçin karakterinin katmanları, oyunun konusuyla ilişkili başlıklar altında ele alınarak incelenecektir. Elde edilecek veriler, bu rolü oynayacak oyunculara gerekli ön hazırlık bilgilerini sunarken, çoğu kez kendi başlarına göz ardı etmeden yapmaları gereken oyuncu dramaturjisine bir katkı sunacaktır. Bu sayede oyuncunun rolünü doğru bir şekilde yorumlayabilmesi için gereken ön hazırlık sürecinin sadece yetenek ve kuru kuruya

çalışılan bir oyunculuk biçimine bağlı olmadığı, elde edilen düşünsel tespitler doğrultusunda yorumlanarak sonuçlandırılacaktır.

1.1. Araştırmannın Amacı

Araştırmannın amacı; Gogol'un Bir Delinin Hatıra Defteri adlı oyunundaki Aksentiv Ivanov Poprişçin karakterini bu karakter üzerinde değerlendirmelerde bulunmuş Gustafson, Gregg ve Altschuler isimli araştırmacıların makaleleri doğrultusunda inceleyerek Poprişçin karakteri hakkında tespitlerde bulunmaktır. Bu tespitlerde amaçlanan bir oyuncunun Poprişçin karakterini oynamadan önce kendisine yardımcı olacak ön hazırlığa düşünsel açıdan katkı sunmaktır. Böylece oyuncu rolünü iyi ve kötü gibi nitel kavramlardan ziyade, doğru ve yanlış gibi nicel kavramlar çerçevesinde değerlendirecek, rolünün ırcasını doğru bir yaklaşım içerisinde gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmannın Önemi

Dramaturji kavramı tiyatrodada düşünselliği içerisinde barındırır. Düşünsellik ve araştırmadan yoksun yapılan her tiyatro temsili ve yorumu şüphesiz anlatmak istediği sanatsal ve düşünsel ifadeyi doğru olarak anlatamayacaktır. Oyuncular bir metni çalışırken genelde karakterin ne hissettiği üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu nedenle, karakteri o duygusal duruma getiren düşünsel ve toplumsal durumları -çevresel koşullar, toplumsal yapı, karakterin üretim ilişkilerindeki yeri vb.- görmezden gelirler. Böylece oyuncu metnin duygusunu salt olarak yansıtırken düşünsel yanını es geçer. Bu durum, oyuncunun sahnede canlandırdığı karakterin tek boyutlu ve tek katmanlı olmasına sebep olur. Nasıl ki müzikte akorlar bir çok notanın üst üste gelerek bir uyum halinde katmanlı bir şekilde tınlamasından oluşuyorsa, tıpkı tiyatrodada da durum buna benzerdir. Sırf duygu yönünden ele alınan bir oyunculuk biçimi müzikteki tek bir notanın akor oluşturmadan tek başına boşlukta tınlamasına benzer. Bir çok sesin armonik açıdan uyumunun getirdiği derinlik, müzikte çok sesliliği ve armonik derinliği beraberinde getirir. Bu çok sesliliğin tiyatrodaki karşılığı ise bir rolün bir çok katmandan oluştuğunu bilerek, o rolün oyuncu tarafından yorumu yapılırken bu katmanlı yapının farklı bakış açıları doğrultusunda incelenerek ele alınması ile mümkündür.

Bu da oyuncunun kendi araştırmaları çerçevesinde yaptığı ön dramaturji çalışmasına bağlıdır. Oyuncunun kendi araştırma imkanlarıyla yaptığı bu ön hazırlık çalışmasına oyuncu dramaturjisi demek yanlış olmaz. Bu değerlendirmeler doğrultusunda bu çalışmanın önemi, oyuncunun Poprişçin karakterini yorumlamadan önce karakterle ilgili yabancı kaynaklar çerçevesinde ele alınmış bilgi ve görüşleri bir araya getirmesidir. Böylece oyunu icra edecek oyunculara karakter hakkında bir yol haritası sunarak, bu çalışmanın onlara bir nevi rehber niteliği taşıması hedeflenmektedir.

2. Yöntem

Bu makalede, Aksentiv İvanov Poprişçin karakteri üç farklı araştırmacının -Gustafson, Gregg, Altschuler- tespitleri doğrultusunda karakterin dile getirdiği repliklerin düşünel açıdan ele alınarak metnin anlatısı doğrultusunda incelenmesi üzerine kuruludur. İlgili bölüm ve alt başlıklarda Poprişçin karakterinin nitelikleri üzerinde yapılacak betimleyici tespitler kalitatif bir yöntem doğrultusunda çözümlenerek, sonuç bölümünde bir değerlendirme mahiyetinde tamamlanacaktır.

3. Tanımlar

3.1. Oyunun Yapı Özellikleri

Bir Delinin Hatıra Defteri, Gogol tarafından hikâye biçiminde yazılmış olmasına karşın, Sylvie Luneau – Roger Coggio tarafından sahneye uyarlanmıştır (Gogol, 2002, s. 19). Hikâye günlük biçiminde birinci kişi ağzından yazılmıştır. Bu sebeple Gogol, kahramanın yaşadığı duyguları kahramanın ağzından okuyucuya yansıtma fırsatı bulmuştur. Kısa hikâyeden bir tiyatro oyununa uyarlanan bu metinde, günlük biçiminde birinci kişi ağzından olayların anlatımı aynı şekilde korunarak tiyatro mecrası içine dâhil edilmiştir. Sahip olduğu normal yaşamdan yavaş yavaş sıyrılarak akli dengesini kaybeden kalem memuru Poprişçin' in hastalanmış bilincinden kaynaklanan mantık dışı ve absürt cümlelerle akıl hastanesinde geçirdiği trajik yaşamı, komedinin kaynaklarından biri olan traği-komedyayı kullanarak traği-komedi adı verilen türün bir örneğini oluşturur. Bu hikâyede Gogol, Poprişçin' in ağzından Petersburg' da yaşayan çeşitli devlet dairelerinde çalışan memurları hicvetmektedir.

3.2. Oyunun Konusu

Bir Delinin Hatıra Defteri Gogol' ün en güzel kısa

hikâyelerinden birisi olarak nitelendirilir. Hikâye, Çar Nikolay' ın baskıcı devrinde yaşamış küçük bir devlet memurunun hayatı üzerine merkezlenir. Günlük formatında yazılan hikâye, başkahraman Poprişçin' in deliliğe doğru gidişini anlatır. Yaşadığı sıkıcı ve tekdüze hayata bir de müdürünün kızına duyduğu aşk eklenince, içinde bulunduğu girdap iyice büyür. Aksentiv İvanoviç Poprişçin' in baskıcı sisteme boyun eğmeme çabaları ve yaşadığı psikolojik gel-gitler kendisini İspanya Kralı sanmasına kadar devam eder ve akıl hastanesine kapatılmasıyla son bulur. Bu nedenle, Bir Delinin Hatıra Defteri, en eski ve en kapsamlı şizofreni tanımı içeren hikâyelerden biri olarak kabul edilir (Kara, 2013, s. 9).

3.3. Poprişçin Karakterinin Katmanları

Poprişçin karakterinin katmanlarından bahsetmeden önce Poprişçin isminin anlamına değinmekte yarar vardır. Gogol' un romanlarında karakter isimleri büyük önem arz eder. Çünkü Gogol' un hikâye ve oyunlarında her karakter -genel olarak- sahip olduğu karakter özelliklerine göre adlandırılır. Ruşçada Poprişçin ismi prysch ve poprişçhe sözcüklerinin birleşimidir (Gregg 1999, s. 439 - 451). İlki; sivilce, çıkıntı anlamına gelirken ikincisi; düzlük, tarla, kurmak, dizmek, derece, -arzulu veya hırslı bir şekilde- emretmek kelimeleri ile aynı anlama gelmektedir. Bu kelimeler içerisinden belirli bir mantık çerçevesinde bir biri ile ilgili olanlar seçildiğinde Poprişçin kelimesinin Türkçe karşılığının arzulu, hırslı, muhteris bir çıkıntı veya fazlalık vb. anlamlara geldiği aşıkârdır. Burada sözcüklerin ikili anlamsal ilişkileri yani dualitlik yapıları üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü Poprişçin, bulunduğu toplumda gerçekte sivilce gibi bir çıkıntı ve fazlalıktır. İçi mevki hırısı ve arzusu ile yanıp tutuşan biri aslında tıpkı bir sivilce gibidir ve içi irinle doludur. O halde bu çıkıntının -diğer bir deyişle sivilcenin- patlatılıp içindeki irinin boşaltılması lazımdır. Poprişçin bir çıkıntı olarak kendi çevresindeki dünyayı ve bulunduğu konumu eleştirirken, aynı zamanda bulunduğu toplum içinde var olmaması gereken, dışlanıp toplumdan atılması gereken bir meczuptur. Karakterin hem isminde, hem de

kendi doğasında bulunan bu birbiri içinde becayiş ederek karışan, birbirini tamamlayan ve birbiriyile kontrast yaratan anlamsal ikilikler; karakterin normalden-deliliğe, gerçekten-hayal âlemine geçtiği ikilikler ile izdüşümseldir. İkiliklerin sürekli birbiri içine geçişi ve dönüşümü, anlamsal açıdan birbirleriyle olan bu becayişsel durumu, aslında karakterin ismi ile sahip olduğu varoluşsal konumun ne kadar ilişkilili olduğunu gözler önüne sermektedir.

Poprişçin için yazı yazmak, bakanlıkta yaptığı işten ve sahip olduğu deli düşünceleri kâğıda dökmesinden çok daha fazla şeyi ifade eder. Çünkü düzgün ve kurallı yazı yazma becerisi belirli bir sosyal sınıfa ait olmanın belirleyici bir özelliğidir. Bu bağlamda, Poprişçin'i değerlendirirken öncelikle bulunduğu toplumsal sınıf içerisinde ele almak gerekir. Poprişçin oyunda sıradan bir kalem memurudur. Bir kalem memurunun bulunduğu sınıfı tanımlamak gerekirse, bu sınıfın bir petit e bourgeoisie¹ olduğu rahatlıkla söylenebilir. Oyunun başından sonuna kadar sahip olduğu söylem, bulunduğu memur sınıfını başka memurlarla kıyaslayarak aşağılayıcı ve eleştirel bir üslup içerir: "Ama eğer belediyede ya da defterdarlıkta çalışıyorsanız o zaman başka. Orada ki memurların yeri öyle bizimkiler kadar rahat değil. Köşelere sıkışıp yazı yazanlar bile var. Suratlarına bakınca insanın tüküresi gelir, ama gelin bir de oturdukları evleri görün (...) Biz memurlarda az malın gözü değildir çapkınlıkta subaylara bile şapka çıkarırız (Gogol, 2001, s. 166- 167)." Bu üslup kuşkusuz, Poprişçin'in dâhil olduğu petit e bourgeoisie sınıfının klasik bir yapısal özelliği olan bir üst sınıfa -yani burjuvaziye- atlama isteği ve arzusu ile ilişkilidir. Bu nedenle kendini sürekli kendinden aşağı ve yukarı olan sınıflarla karşılaştırma ihtiyacı duyar: "Şu uşak takımına bir türlü dayanamıyorum doğrusu. Bütün gün işleri güçleri antrede yan gelip yatmaktır. Ama ekselanslarının yanına girip çıkanlara zahmet edip de bir selam dahi vermezler. Bunlardan biri geçenlerde, böylece kaykılmış otururken, duruşunu hiç bozmadan bana sigara ikram etmeye kalktı. Salak! Hayır, sen karşındakinin kim olduğunu biliyor musun? Soylu bir memurum ben. Soyu sopu köklü asil bir insan." (Gogol, 2001, s. 172-173)." İşte bu karşılaştırmalardan ötürü, düzgün yazma becerisi Poprişçin için bir üst sosyal sınıfa ait olmanın belirleyici bir özelliği olduğundan, bu sosyal sınıfa umutsuzca ait olmak ister. Şube

Müdürü'nün kendisine yönelik olan tavrına karşı sürekli tetikte ve bir nefret söylemi içerisinde. "Adım gibi biliyorum müdürüm olacak herif yine surat asacak. Ne zamandan beri bana söylediği hep şu: 'Ne bu canım başlıklar küçük harfle! Yazılarda ne sayı var ne tarih! Hangi evrak hangi dosyada bilmek anlamak mümkün değil!' Aşağılık herif! Beni kıskanıyor tabii (Gogol, 2001, s. 165)." Böylece kendisinden üstün olan şube müdürünün sınıfında bulunmak isteyen Poprişçin, bir yandan şube müdürünü eleştirip aşağılarken öte yandan onun açıklarını kollamaktadır. "Bizim şube müdürü bile yazılarında ünlem işaretine yer vermez ama kendisine sorsanız, sözde, bir yerlerde üniversite falan bitirmiştir (Gogol, 2001, s. 181)."

Fakat yazı yazma becerisi bir elit sınıfın özelliği olmaktan ziyade köpeklerinde yapabildiği bir beceri haline dönüştüğünde Poprişçin ilk bocalamasını yaşar. Konuşan köpeklerden ziyade yazan köpekler onu çok şaşırtır. Çünkü yazmak eylemi onun dünyasında, özellikle elit sınıfın sahip olabileceği bir bölgeye el uzatmaktır. Poprişçin' in kendi kafasında kurduğu değer yargılarına göre sadece asil insanlar düzgün yazabilir. Bu sebeple Meci' nin yazımını ve noktalamasını hatasız bulması bir anda kafasına yerleşmiş olan sadece asil insanlar düzgün ve kurallı yazabilir iddiasını çürütür: "Mektup çok doğru yazılmış, hiç bir yazım yanlışı yok. Hatta ünlem işareti bile, olması gerektiği yerde. (Gogol, 2001, s. 181)." Poprişçin için kalem iki uçlu bir silahtır, zengin ve güçlünün yüksekliğini oranlar, aşağı tabakayı da olmaları gereken yerde tutar. Fakat köpeklerin yazı yazabilmesi durumu sahip olduğu reel evrende her şeyin mümkün olabileceği yanılgısına kendisini kaptırmasının ilk olanacağını sağlar. Bu mantık çerçevesinde eğer köpekler yazı yazabiliyorsa, o da bir şekilde soylu ve üst düzey bir memur olabilecektir.

Köpeklerin konuşması ve birbirine yazdığı mektuplar oyunun ateşleyici gücünü oluştururken; köpeklerin insana özgü niteliklere vakıf olması, Poprişçin'de başlayan delüzyonların bir ön belirtisi niteliğindedir. Zaten Poprişçin; bu noktadan başlayarak bütün bir oyun boyunca, gittikçe yükselen bir akli dengesizlikle karşı karşıya kalır. Akli dengesizliğinin derecesi günden güne hiç durmadan yükselir. Kafasında kurduğu köpekler ve Sofi ile ilgili hayalleri, bir süre sonra

¹Küçük Burjuva

gerçeklikle bağıni kopartıp zaman mefhumunu yitirmesine neden olur ve böylece günceye günleri şu şekilde yazar: “Yıl 3000 Nisan’ın 43’ü (Gogol, 2001, s. 191)”. Gittikçe kafasında takıntı haline getirdiği derece, pozisyon, haysiyet vb. dünyevi değerler arasına kendini, yine kendi aklı vasıtasıyla sıkıştırır. Çünkü bu değerler; kimsesiz, zavallı, sürekli sınıf atlama gayesi peşinde koşan bir küçük burjuvanın sahip olmadığı şeylerdir.

Poprişçin’ in oyun boyunca sahip olduğu kendinden düşük olanlara karşı aşağılayıcı tavrı, aynı zamanda kendini fark etme ve kendini sınıfsal hiyerarşi içinde konumlandırma çabasının bir sonucudur. Bu durum, sınıfsal saplantılarının bir nevi dışa yansımaya niteliğindedir ve tek başına bir delilik belirtisi olmamakla birlikte deliliğe doğru giden yolda karakteri güdümlenmiş başlıca unsurlardan biridir. Bu sınıfsal takıntılarla birlikte aşağılık kompleksine tutulmuş bir insan için, deliliğin baş gösteren ilk belirtileri olan köpeklerin kendi aralarında konuşması durumu ile başa çıkması olanaklı değildir. Toplumun kendi yapısından kaynaklanan bu sınıf farkını ortadan kaldıramadığı noktada gerçeklik ile olan bağıni yitirir. Var olan gerçeklikten koparak kendini deliliğe doğru güdümler. Aslında bu durumu Poprişçin, Gregg’in de ifadesiyle kendi elleriyle kendine yapmaktadır: “Acı çeken Poprişçin kendi algısını yükselterek kışkırdığı yüksek makama kendini bir şekilde dâhil edebilir, ta ki bu gerçekliğin dikeylerini söktüp megalomani formunu almaya kadar. Poprişçin’ in yaşadığı bu durum zaten başlı başına bir deliliktir ve bu delilik de Poprişçin’ in biraz da kendi isteğiyle başına gelen bir şeydir (Gregg, 1999, s. 439 - 451).”

Poprişçin’in kendi elleriyle kendini kandırma hali kendi içerisinde var olan mikro kozmosa sıkışmasına neden olur. ‘Bende bir general olmak isterdim’ ile başladığı cümleyi ‘Ne malum benimde bir kont ya da general olmadığım’ diye sonlandırır (Gogol, 2001, s. 188 - 189). Böylece Poprişçin’in sahip olduğu bu mütevazı kendini kandırma hali, zamanla kendini İspanya kralı olduğu yanlışlamasına kadar götürür. Hatta durumu meşrulaştırarak daha evvelden kendisini basit bir kalem memuru sanmasının nedenini; beynin doğal halindeki boşluğundan yani Poprişçin’ in de değiştiyle, kafanın içinin beynsiz bir boşluk olması ile açıklar. Bu sebeple de beynin Hazar Deniz’ i tarafından esen bir rüzgârdan geldiğini ileri sürer: “Herkes beynin

kafatasının içinde olduğunu sanıyor oysa işin aslı başka! Beyin bir rüzgâr tarafından getiriliyor, Hazar Deniz’ i tarafından esen bir rüzgâr (Gogol, 1966, s. 18).” Poprişçin; Hazar denizinden esen rüzgârdan ilham alarak, beynini kendisinin ulaşmak istediği makama göre yönlendirir ve konumlar. Böylece beyni, kendisinin gerçekte sahip olmadığı yüksek makamının farkına varır. Kendi kafasında yarattığı -bir nevi mikro kozmosu olan- krallığında bulunduğu yüksek makamını fark eden Poprişçin, ilk olarak âşık olduğu müdürün kızı Sofi’ye adım atar. Fakat amacına ulaşamaz. Bunun üzerine kadınlara savaş ilan eder ve kadınların aslında şeytana âşık olduğunu ileri sürer (Gogol, 2002, s. 52). Ve kadının âşık olduğu şeytanı adamın cebinde duran şeytan ile özdeşleştirir. “O kadın, adamın cebinde duran şeytana bakıyor. Bak işte cebinde duruyor şeytan ve ona parmağıyla işaret ediyor! Gel diyor! Ve bu kadın onunla evlenir. Evet, evlenir!” Ki bu şeytanın da aslında para olduğunu açıklar. “Aslında bütün mesele para! Evet, bütün bu vatansızların derdi para ve mevki sahibi olmak.” Sonra da hipotezini daha da genişletir ve erkekleri de içine alan daha büyük bir dünya yaratır, yarattığı dünyadaki değişmez gerçeklik ise herkesi kandıran, mevki sahibi, muhteris ve bütün derdi paradan başka bir şey olmayan vatansızlardır. Çünkü onlar, hem gerçek hayata hem de Poprişçin’ in kendi kurduğu dünyada, yani hem içindeki mikro kozmosta hem de kendisinin dışında bulunan makro kozmosta vardır. Poprişçin hayal ile gerçeğin ayırımına varamadığı tam bu noktada hezeyana uğrar. Delilik ile normallik arasındaki o ince çizgide geri dönüşü olmayan bir noktaya varır. Aslında Poprişçin’in içine düştüğü bu durum, kötüleşmeye doğru giden megalomani hezeyanın en belirgin özelliğidir (Gregg, 1999, s. 439 - 451).

8. Ferdinand olduğunu keşfettiği andan itibaren, gerçek olan dış dünyayı bir anda kendi kafasının içinde sahip olduğu gerçeklikle bağdaştırmaya başlar. Çünkü hayatına devam edebilmesi için birbirinden ayrılan mikro kozmos ile makro kozmosu birleştirmek zorundadır. Bu durum Poprişçin’de gittikçe yükselen bir istek halini alır. Aslında en başta Kral Ferdinand olmayı ölümüne istemiyordur. Sadece var olduğu sınıfı atlaya kendisine yetecektir. Ama kendi kafasında yarattığı sınıf atlama takıntısı, var olan gerçeklikten kopuşuyla birlikte durdurulamaz bir noktaya varır. Bu nedenle bir anda kendini Kral Ferdinand olarak tanıtır ve bu noktadan sonraki

olaylar bir biri ardına çorap söküğü gibi durdurulamaz bir şekilde devam eder. İlk önce Mavra'nın evden kaçması onda korkunç bir şaşkınlık yaratır, sonrasında akıl hastanesine yatmasıyla, İspanya'ya varma hızı aynı eş zamanda ve aynı anlatım içinde çözümlenir. Böylece Poprişçin karşısına çıkan her durumda, sahip olduğu salt gerçeklik ile kendi kafasında uydurduğu fantezileri bir biri ardına doğrulamaya başlar (Gregg, 1999).

"Ay'ı kurtaralım çünkü dünya ayın üstüne oturacak (Gogol, 2002, s. 57)." derken aslında dünya burada ağır bir tecavüzcüdür, kibar ve kırılğan ay ise mağdurdur tıpkı kendi durumu gibi. Bu yüzden tehlikede olan zavallı uyduyu kurtarmamız gerekir. Ay; masumiyet, saflık, semavi güzellik ve ulaşılamaz fikirleri temsil eder (Gregg 1999, s. 439 - 451). Sahip olduğu bu özellikler nedeniyle de kusurlu olan Dünya'ya göre büyük bir kontrasttır. Bu yüzden Poprişçin, anlaşılabilir bir sebeple dünyada olan bütün aşağılamalardan kaçmaya deli gibi hevesli olduğundan, bu ideal küreyle yani Ay ile kendisini özdeşleştirir. "Ay'ı kurtaralım çünkü dünya ayın üstüne oturacak" demek, Poprişçin için kendi hayatını, yüksek varlığını ve haysiyetini garanti altına almakla eşdeğerdir.

Oyunun son bölümünde, Poprişçin kendinden daha düşük sosyal statüde bulunanlara karşı olan nefretinden yoksun bir vaziyette karşımızda durur. Mahvolmuş ve biçare bir vaziyette ulaştığı bu durumdan kaçmaya son derece isteklidir. Bulunduğu bu son noktada hiçbir uydurma, hırs, öfke gibi benzeri davranışlar görünmez fakat son cümle, Poprişçin'in bir anda tamamıyla geri dönülemez deliliğe doğru geçtiği son noktadır.² Oyunun bir kısır döngü içerisinde başladığı -o sözde- normallik noktasına geri döndüğü düşünülse de gerçekte Poprişçin'in oyuna başladığı nokta ile bitirdiği nokta arasında duygusal olarak hiç bir fark yoktur. Poprişçin'in oyunun başlarında yaşadığı anlık nevrozlar ve öfke nöbetleri oyunun sonunda karakterin ulaşacağı büyük buhranın bir nevi ön belirtileri niteliğindedir. Karakter zaten bulunduğu toplumsal konum ve çevresinde yaşadığı durumlardan ötürü ruhsal bir çöküntü içerisinde. Asıl mesele, bu çöküntünün oyunda ne zaman hezeyana dönüşeceği. Zaten oyunun sonunda Poprişçin'in ulaştığı hezeyandan geri dönüşü bu nedenle mümkün görünmez. Karakterin yaşamış olduğu tüm süreç

bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Bu durum, karakterin ne tür bir deliliğe ulaştığının göstergesidir. "Cezayir beyinin burnunun hemen altında kocaman bir ben varmış!" (Gogol, 1966, s. 25) cümlesi Cezayir Beyi'nin de, Poprişçin'in kendisi gibi kusurlu olduğunun kanıtı niteliğindedir. Çünkü Cezayir Beyi bir soyludur ve ona göre kusursuz olmalıdır ama burnunun altındaki o kocaman ben, onu da Poprişçin'e göre kusurlu yapmaktadır. Bu cümle, oyunda saçma, anlamsız ve Poprişçin'in deliliğinden ileri gelen bir cümle gibi dursa da aslında karakterin nasıl bir mantık dizgesine sahip olduğunu ve onun ulaştığı deliliğin zirvesini gösteren en çarpıcı cümledir. Bu soru cümlesi aynı zamanda Gogol'un hiciv sanatında sık sık yararlandığı absürt üslubunun tipik bir göstergesidir. Poprişçin geçirdiği öfke nöbetleri ve nevrozlardan sonra bir anda bu cümleyi normal bir biçimde söylemesi, seyircide bulunan duruma yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. Çünkü gerçekler, tekrarlandıkça yabancılaşan şeylerdir ve yabancılaşma her insanın hayatta her zaman karşılaşılabileceği bir durumdur. Dramatik yapı içerisinde bu tür bir yabancılaşmanın oyuncu tarafından doğru bir şekilde kullanılması, seyirci üzerinde karakterin yıkımına yönelik etkiyi arttıracaktır.

3.4. Poprişçin'in Tanısı ve Karakterde Yarattığı Durumlar

Poprişçin ruh sağlığı açısından Paranoid bir kişidir. Paranoid kişi, kendi ile kendi dışı nesne ve kavramlar arasındaki ilişkilerin, alışlagelenden farklı ve akla yatmaz bir biçimde yorumlaması olarak nitelendirilebilir. Kişinin gerçek ile olan bağlantısı bozulunca, onlara dayanan davranışlar, tutumlar ve hareketler de doğal olarak bozulmaya başlar. Sıradan bir Çarlık Rusya'sı vatandaşı ile İspanya tahtının boş kalmışlığı arasındaki ilişki ya da yüksek rütbeden bir müdürün kızının sıradan, değersiz bir memur parçasına söylediği önemsiz bir iki cümle; Poprişçin tarafından olağandışı yorumlanınca bunları destekleyecek, doğru ve gerçek kılacak kanıtları beraberinde gerektirir. Duyu yanılmaları, algı yanılmaları (İllüzyonlar, halüsinasyonlar vb.) bu desteği sağlar; köpek, köpekçe ifadesinin dışına çıkar ve sanki bir insanmış gibi konuşur. Herhangi bir nesne olan kâğıtlar, Poprişçin'e göre mektuplara dönüşür; yani Poprişçin değişmekte olan varoluş özelliklerine göre işine gelen durumları seçer ve ona göre davranır (Özek, 2002, s. 11).

²Poprişçin bir yandan geri dönülemez bir deliliğe doğru adım atarken, öte yandan sahip olduğu gerçekliğe karşı kendi içinde yabancılaştığı bir noktada yer alır.

Poprişçin Prodromal³ bir süreç geçirir: Ona göre köpekler insan gibi konuşup, birbirlerine mektup yazıyorlardır. Tüm bu belirtiler gerçekte birer halüsinasyon veya yanılgıdır (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Metnin devamında Poprişçin’ in konuşması gittikçe perişan ve düzensiz bir hal alır, günlüğün en son tarihi bunun sadece bir örneğidir. Poprişçin’de görülen bu paranoid bulgu demetleri -halüsinasyonlar, delüzyonlar ve yanılsamalar vb.-, şizofreniler grubu denen akıl ruh hastalıkları içerisinde yer alır. Kişi yaşadıklarını yanlış yorumlamanın yanı sıra, düşünce kopuklaşır, dağınık ve kişilik yapısındaki yarıklar gitgide artar (Özek, 2002, s. 11). İspanya tahtıyla ilgili problemi gazetede okuduğunda, bunu kişisel olarak algılar. Ki aslında böyle düşünmesi çok saçmadır çünkü kendisi İspanya vatandaşı bile değildir. Bu durum, Poprişçin’ in varoluşu ile ilgili kafasında kurduğu referans fikirlerinin bir işaretidir ve aynı zamanda şizofrenilerde oldukça rastlanan bir türdür (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Paranoyaya benzeyen bu akıl - ruh dengesizliği sendromu genelde Poprişçin’de görünen belirtilere benzer şekilde ortaya çıkar. Poprişçin’de hezeyan⁴ olarak görülen bu durumlar aslında sistemli ve kurguludur. Ayrıca bazı alışıl gelen beyin hastalıklarında, alkol ve başka zehirlerin yol açtığı beyin bozukluklarında da benzer düşünce ve yorum sapmalarına rastlanır. Ama Poprişçin, bir beyin hastalığına ait kesin belirtiler göstermemekle birlikte bunun nedeni olacak alışkanlıkları da yoktur, hatta madde kullanımı ya da bağımlılığıyla ilgili bir kanıt dahi yoktur (Özek, 2002, s. 12). Alkol kullanma durumunu açık bir şekilde “Bir an olsun içkiyi fazla mı kaçırdım diye düşündüm ama içkiyi fazla kaçırarak da öyle âdetim değildir (Gogol, 2002, s. 25).” cümlesi ile dile getirir. İnsanların kırklı yaşları genelde psikotik kriz geçirebilecek bir yaş aralığı değildir (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Bu sebeple Poprişçin, paranoid kişilik yapısı içinde bulunan ve oradan oraya savrulan bir paranoyak olarak tanımlanabilir (Özek, 2002, s. 12).

Poprişçin’ de uykusuzluk, hiperseksüelite, savurganlık, gibi durumlar görülmez, bunlara sebep olacak hastalıklar da yoktur (Majör depresyon, temporal lob epilepsisi, devamlı ilerleyen bipolar bozukluk vb.). Fakat Poprişçin’ in yaşadığı bu duygu seli diğer bir deyişle mâniâ⁵’sı birinin kral olabileceğine dair sürekli yanılsamalar

üretir. Ama sahip olduğu bu durum kendisini manik bir hastada olduğundan çok daha farklı bir şekilde gösterir. Poprişçin kral olduğunda bir kalabalığın içinde olduğunu söyler, fakat bir kralın huzurunda olan kimseye işaret etmez. Gerçekte de manik bir hasta bu durumu Poprişçin gibi kendini inandırmak için kocaman bir söylem olarak kullanır (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Bu nedenle Poprişçin’ de görülen bu hastalık belirtileri Özek’in de deyişle içsel kaynaklıdır. Kesin fiziksel nedenleri ya yoktur ya da belli değildir. Oluşum mekanizmaları bilinse dahi kesin bir yargıda bulunmak imkânsızdır. Bu yüzden Poprişçin’de görülen ruhsal durumlar, Poprişçin’ in yaşadığı durumu betimleyen veriler dahi olsa, gerçekte salt bir neden olarak sunulamazlar (Özek, 2002, s. 12).

Poprişçin İspanya Kral’ ı olduğu varsayımını Nisan’ın kırk üçünden başlayarak oyunun sonuna kadar ısrarlı bir şekilde devam ettirir. Çünkü bireyin gelişme olanaklarını alabildiğine kısıtlandığı hiyerarşik, gelenekçi ve fırsat eşitliğinin düşünülmediği bir toplumda, Poprişçin sahip olduğu yeteneklerin sistem tarafından sınırlanmış olduğunu hisseder. Bu yüzden de “Bu farklılıkların nerden kaynaklandığını anlamak için vaktiyle az çabalamamıştım (Gogol, 2001, s. 189).” der. Çünkü kendisine olan güvenini yitirmiş bir durumdadır. İşe gitmediği o üç hafta boyunca bu hastalıklı durumunu devam ettirir -ki bu durum büyük ihtimale diğer zamanlarda da devam etmektedir-. Gerçeği değiştirmeye, tek başına toplum düzenini döndürtmeye Poprişçin’ in gücü yetmediği noktada toplumsal koşulların kendi üzerinde yarattığı ruhsal baskıdan kendini kurtaramaz. Bu yüzden kendini İspanya Kralı ilan etmesinden başka çaresi yoktur. Durumu günden güne her bir epizotta daha da kötüleşir. İşe gitmemek gibi sorumsuzca bir davranış sergiler fakat gittiğinde ise son derece kaçıkça davranır: “Beni asıl keyiflendiren, önüme imzalamam için bir takım evraklar sokuşturmaları oldu. . Sanıyorlar ki ben alelade bir masa şefiyim, evrakların dibindeki o küçükük köşeye minicik bir imza atarım. Hayır! Kâğıdın en görünen yerine, hani şu Genel Müdür’ ün imzaladığı yere şöyle kocaman bir imza attım. Kral Sekizinci Ferdinand, diye! (Gogol, 2002, s. 51).” Poprişçin’ de görülen bu durum Altschuler’ in de değerlendirmesinde değindiği üzere aslında mesleki bir disfonksiyondur⁶ (Altschuler, 2001, ss.1475–1477).

³Şizofrenide bir ön belirtir. Görülen hastalığın ortaya çıkmadan önce hastalığın ortaya çıkacağını gösteren bir nevi kuluçka evresi (ön belirtir) olarak da tanımlanabilir.

⁴Belli bir dönem ve toplum içinde gerçekte bağdaşmayan düşünceleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Sanrı ya da delüzyon olarak tanımlanabilir.

⁵Duyuların taşkınlık halini aldığı bir psikiyatrik rahatsızlık. Fazla düşkünlük, merak gibi benzeri belirtiler olarak da tanımlanabilir.

⁶İşlev bozukluğu

Şimdi bu tanı ve belirtilerin Poprişçin’de yarattığı durumlar, Gustafson’ın makalesine paralel doğrultuda bölümlenmiş başlıklar altında incelenecektir.

3.4.1. Ben de Bir Soylu Sayılırm

Bu hikâye öncelikle, güçlü bir bürokrasi sistemindeki katı hiyerarşiden ortaya çıkan aşağılama ve bastırılmışlığın, fakir ve önemsiz bir memuru delirtmesi kadar basit bir hikâye değildir. Poprişçin kendini haklı çıkarmak ve bu dünyadan hıncını almak için günlük tutar. Gustafson makalesinde Poprişçin’ in içinde bulunduğu durumun hikâye ile olan etkileşimini göz önünde tutarak, Gogol’ ün diğer kahramanlarıyla karşılaştırarak şöyle değerlendirir; “Diğer Gogol kahramanlarında olmayan bir şekilde Poprişçin bütün hikâyeyi domine eder. Günlüğün bütün anlamı, yazarının kişiliğiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu hikâye, sosyal ya da ahlaki olmaktan ziyade psikolojiktir. Bu özelliğiyle de Gogol’ ün ortaya koymuş olduğu eserleri arasında bu çalışma hemen tektir (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Hikâye temel olarak iki kısımda incelenir. Delinin kendini Kral 8. Ferdinand ilan etmeden öncesi ve ilan ettikten sonrası. Fakat bu süreç zarfında bu çılgın memurun kişiliğinde çok az bir değişiklik gözlemlenir. Değişen tek şey Poprişçin’in kafasında kurduğu gerçek üstü dünya ile yaşadığı salt gerçekler arasında olan ayrımdır. Poprişçin’ in yarattığı bu gerçek üstü dünyayı, Gustafson şöyle tanımlar; “Poprişçin kızgındır. Dünyanın ona yanlış yaptığını düşünür. Her şey ona karşı, her şey onu aşağılamak ve yaralamak için vardır. Kendini mağdur olarak görür ve insanlıktan nasibini almamış olan bu dünyanın işkencelerini çeker. Ofisindeki şube müdürü onu taciz edip rahatsız etmekten başka hiçbir şey yapmaz. Bu deli herkesi; ister alt sınıf olsun ister üst sınıf olsun, karşısında bir tehdit olarak görür. Ve bütün bunlara öfkeyle tepki verir (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Karakterimizin oyun boyunca yaşadığı bu durum, genellikle agresif bir saldırı formuna dönüşür. Poprişçin, paranoyanın kısır döngüsü içerisinde. İçinde bulunduğu hezeyanın sebebi ise ona göre başkalarıdır ve bu yüzden Poprişçin’e göre tehdit olmayan yerde bile bir tehdit vardır. Gustafson, Poprişçin’ in yaşadığı bu agresif tavır şöyle açıklar; “Bütün bu saldırganlığının altında kıskançlık yatar. Otoritenin yaratmış olduğu iktidar durumunu şiddetle arzular. Bütün

bu otorite ihtiyacını da otoriteye karşı duyduğu fantezileriyle karşılar. Kendi asilliği üstünde ısrar eder ve kendini otoritenin parlak figürleriyle bağdaştırır (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Bu nedenlerden ötürü müdürü göre daha önemli ve özel bir konumda olmayı arzu eder, böylece kendi de bir otorite olabilecektir. Var olan sisteme ve otoriteye karşı çıkamaz, çünkü bu sisteme karşı alternatif başka bir sistem bilmez. Kendi yazmış olduğu günlüğünün benmerkezcî dünyasında, fantezilerinde ve gerçek üstü hayallerinde kapana kısılmış durumdadır. Bu kapana kısılmışlığını “Soylu bir memurum ben. Soyu soppü köklü asil bir insan!” (Gogol, 2001, s. 173) cümlesi ile de tekrar etmesi, Poprişçin’ in gerçeklerden uzaklaşmaya başlamasının bir ön habercisi niteliğindedir. Ama sahip olmayı arzuladığı gerçekliğe -diğer bir deyişle statü ve konuma- ulaşamayan birinin yapabileceği en iyi şey hayal kurmaktır. Ve bu hayaller içinde en önemlisi kendi yaşadığı ‘Gazete’ fantezisi. Özellikle hikâyenin ilk kısmında, karakterin yaptığı gönderme ve yorumlar Avrupa’nın yüce kralları ve hükümetleriyle ilişkilidir. Bir yandan gazetede haberleri okurken, bir yandan da aslında kendi yaşamını günün tarihi olayları ile özdeşleştirmektedir. Poprişçin sahip olduğu salt gerçeklikle, ulaşmak istediği gerçekliğin tohumlarını işte bu sahnede atar. Gazetede boş kalan İspanya tahtı haberini okuduktan sonra kısa yoldan istediği mevkiye ulaşmanın yolu, kafasında bir şimşek gibi çakar. Zaten bu sahneden sonra kendisini İspanya kralına dönüştürür. Böylece gazetede politik meseleyi çözerken, kendi kişisel problemini de bir noktada çözmüş olur. Gustafson, Poprişçin’ in kurduğu bu ikili yapıyı yani salt gerçek ile gerçeküstü dünyayı şöyle tanımlar; “Bu politik ve erotik fanteziler, Poprişçin’ in kendi karakterinde sahip olduğu eksiklikleri telafi edici bir özelliğe sahiptir. Bunlar, Poprişçin’ in egosunun tavan yapmasına ve kendisini kanıtlama ihtiyacına neden olur. Kendi varoluşunun tekdüze gerçeklikleri tarafından aşağılanan bu memur, bu salt gerçeklikleri düzeltmek için kendi kafasında yarattığı daha gerçeküstü bir dünyayla birleşmeyi dener. Bütün bu hikâye boyunca, bu iki temel fantezi dünyasında gidip gelir ve gerçeklikten ısrarla uzak durur (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Poprişçin’ in maruz olduğu gerçeklik katı bir şekilde hep karşısındadır ve bu hiç bir zaman değişmez. Fakat bu gerçeklik gittikçe Poprişçin’ in kafasında oluşturduğu yapay dünyaya doğru

dönüştür. Bunun en önemli örneği, delinin günlüğüne kopyaladığı ve oradan okumaya başladığı köpeklerin mektuplarıdır. Memur, sürekli kendisine örnek aldığı ve ekselansları diye hitap ettiği müdürünün de aslında Tanrı'nın diğer aşağılık mahlûklarından hiç bir farkı olmadığını anlar. Çünkü Müdür de tıpkı Poprişçin gibi hırslıdır. İşte tam bu noktada Poprişçin'in idealize ettiği o otorite figürü yıkılır. Yüksek mevkilere sahip kişiler için kafasında kurmuş olduğu o erdemli, o ahlâk timsali dünya bir anda ortadan kalkar. Poprişçin için en büyük günah olan hırs, aynı zamanda onun müdürüne karşılık gelen idol imgesini lekeler. Poprişçin de en az genel müdür kadar hırslıdır ve hikâyesinin ikinci kısmında da bu hırsı hem kendine hem de tüm dünyaya mâl olacaktır. Bu yüzden mektupları yok ettiğinde aslında akıl sağlığının da bir kısmını yok eder. Mektuplardan sonra Poprişçin'de aşağılanmışlık duygusu giderek artar. "Dünyadaki bütün güzel şeyler zaten ya bir generalin ya da bir saray subayınıdır. (Gogol, 2001, s. 188)" Poprişçin kendisini dışlayan bu hiyerarşik, sınıfsal dünya tarafından yok sayılmıştır. Çünkü Sofi'yi bir saray subayına kaptırmıştır. Elbette, Poprişçin'in Sofi'ye verebileceği şeyler sınırlıdır; bu duruma karşı çıkması aslında kendinin bir türlü ulaşamadığı noktayı kötülemesinden başka bir şey değildir. Oyunun bu bölümü Poprişçin'in geri dönülemez yıkımının bir başlangıcıdır. Zaten sonrasında da kendi yarattığı dünyada kendini unuttur. Artık Sofi'yi kazanmak için general olmayı istemez, onun için bu saatten sonra asıl mesele ölç almaktır. Kendini ezdiğini düşündüğü insanların üzerinde gücünü ustalıkla kullanmak ister. Öyle bir mevkiye sahip olmalıdır ki gücünü tam anlamıyla kullanabilsin. Yani kurban aslında kurban eden kişi olmayı hedefler (Girard 2003, s.20). Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan ilgisi, temelde aşkla ilgili değildir. Poprişçin hayatı boyunca bulunduğu konumdan ve sınıftan ötürü hep ezilmiş ve aşağılanmıştı. Sistemin Poprişçin gibi küçük burjuvalara dayattığı hep daha çok çalışmalısın, daha çok kazanmalısın, daha çok yükselmelisin ama aynı zamanda ahlâklı ve örnek bir birey olmalısın gibi erdemsel dogmalar, karakterin kafasında zamanla kendisinin aşamayacağı devasa sorunlara dönüştür. Çünkü toplumun idealize ettiği bu kavramlar gerçekte kendi yaşadıklarıyla bir türlü örtüşmemektedir. Böylece zaten ruh sağlığı bozulmaya başlamış olan bireyin günden güne delirmesi gayet olağandır. Poprişçin işte böyle bir toplum ve sistemin kurbanıdır. Kurbandır, çünkü yaşadığı

toplumun ona dayattığı dogmalarla, idealize edilen ahlak kavramları arasında çakılıp kalmıştır. Kendi konumunu, sınıfını sürekli değiştirmek ister fakat bulunduğu sistemin yapısı ve işleyiş biçimi buna olanak sağlamaz. Bu yüzden de sınırları görünmez çizgilerle çizilmiş katı bir hiyerarşinin çarklarında kendini ezilmekten kurtaramaz. Kurban edendir, çünkü kendisi de arzuladığı o mevkiye ulaştığında gücünü kullanarak kendisinden aşağı gördüklerini tıpkı ona yapıldığı gibi ezilmekten çekinmeyecektir (Akarsu, 2002, s.8). Başta değinilen Girard'ın sözü, Poprişçin'in yaşadığı bu karşılıklı düalistik durumu tam da açıklar niteliktedir. Gerçekte Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan arzusu, içinde yaşadığı konumun getirdiği aşağılanmışlık duygusundan ileri gelir. Bu durum kendini sürekli olarak başkalarına karşı kanıtlama arzusuna neden olur. Bu yüzden, Sofi bir bakıma onun kendisini erkek olarak kanıtlanmasını son şansıdır. Sofi üzerinde kendini kanıtlamadığını anladığı anda libidal yönelişini Sofi üzerinden politik meselelere doğru çevirmeye başlar. İspanya tahtının boş kaldığı haberiyle birlikte Sofi'ye karşı olan ilgisi ve seksüel duygularının yerini artık politik olanlar alır. Birkaç günü yatağında uzanıp İspanya sorununu düşünerek geçirir. Gustafson Poprişçin'in yaşadığı bu durumu şöyle değerlendirir; "Poprişçin, iki farklı imajı bir araya getirir. Varoluşundan ötürü sahip olduğu sosyal imajı ile varoluşuna karşı çıkarak sahip olmayı istediği kendi imajı için endişelidir. Bu yüzden kendini hem dünyadan, hem de kendi varlığından izole edilmiş hissetmektedir. Güç ve aşk arayışları aslında genel ve özel kimlik arayışlarını sembolize eder. Bunları başaramayışının sebebi sosyal statüsü yüzündendir (Gustafson, 1965, s. 268-280)". Poprişçin'in şube müdürü ile olan ilişkisine bakıldığında bu sosyal statü durumu kendini daha çok belli eder. Şube müdürü yedinci dereceden bir devlet memurudur, kendisi ise dokuzuncu dereceden bir devlet memurudur. Bu yüzden de Poprişçin, kendi tanımladığı dünyada varoluş derecesinin çok aşağılarındadır. Gustafson'un da belirttiği üzere "Poprişçin'in bu durumu, insanı bulunduğu mevkiye göre iyi veya kötüye ayırmanın absürt bir göstergesi niteliğindedir. Bu sebeple varoluşun bu sınıflarında kendini yükseltmek ister. Ama bu süreçte aşağılanmışlık duygusunun yerini, bu duygu sürecinin sonucunda yarattığı kızgınlık duygusuna bırakır ve amacı artık intikam arayışına dönüştür (Gustafson, 1965, s. 268-280)".

⁷ -ki böyle bir toplum yapısı içerisinde yaşayan bir bireyin ruh sağlığının düzgün olduğunu söylememiz bile başlı başına bir yanılgıdır.

3.4.2. O Kral Benim

Kral olduğunu öğrendiği ilk zamanlar kimliğini gizlemesine rağmen -çünkü üstüne giyecek bir Kral kostümü dahi yoktur-, şimdi ilk görevi İspanya Kralı olarak uygun bir kılıkla başkalaşımın mucizesini tamamlamaktır. Poprişçin, tıpkı diğer Gogol kahramanlarında olduğu gibi giysinin insanı var ettiğine inanır (Gustafson, 1965, s. 268-280). Kendisi artık bir İspanya kralıdır çünkü onun gibi giyinmektedir. Poprişçin' in bulunduğu bu durum hezeyana uğramış istek ve arzularındaki traji-komediyi gösterir. Bu nedenle oyunun ikinci kısmında, deliliğin ona sunduğu bir sürü yeni keşifle karşı karşıya kalır. İlk keşfi, kendisinin yeni kimliğidir. Bir zamanların aşağılanan, ezilen o adi kalem memuru İspanya kralıdır. Artık yepyeni bir dünya ona açılmıştır. Gustafson, Poprişçin' in bu durumunu şöyle açıklar; "Sadece Poprişçin bu yeni kimliğinin farkındadır; ikinci kısımdaki güldürü, delinin sahip olduğu bu mucizevi bilgisinden ve gerçeğin farkında olmamasından kaynaklanır. Poprişçin için artık her şey mükemmeldir, çünkü kendisine yeni bir imaj yaratmıştır (Gustafson, 1965)."

Poprişçin seksüel ilgilerini Sofi'den politik konulara yönelttikten sonra artık Sofi'yi suçlamaz, çünkü kral olduğu için artık her şeyin nedenini bilecek seviyededir. Ona göre bütün bunların nedeni bir meta olan 'para' dır. Kadınlar adamın cebindeki şeytana yani paraya âşiktir. Şeytan parayla bir oyun oynayıp, kadınların gözünü boyuyordur ve bütün bu para babalarının derdi de para ve mevki sahibi olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü para her şeyi satın alır. Bir kral olarak bunu fark eden Poprişçin artık her şeyin nedeninin para olduğunu çok iyi bilir, bu nedenden ötürü de buradaki duygusunda oldukça gerçekçi ve samimidir. Böylece oyun Poprişçin'in gerçekler karşısında uğradığı büyük hezeyandan sonra bir sonraki aşamaya doğru evrilir. Geldiği bu aşama Poprişçin' in gerçeklik ile olan bağlarını tamamen kopartmasıdır. Çarpıtılmış tarihli başlıklar, zaman kavramıyla olan ilişkisinin kaybını gösterir. Bu yeni keşif; hem mekân ile olan ilişkisini belirlerken, hem de mekânın Poprişçin özelinde yitiminin bir göstergesidir. Tımarhane aslında İspanya'dır, tabii ki Poprişçin bize asla kendisinin tımarhane olduğunu söylemez; biz bu adamın İspanya' ya gidişini, kafasında kurduğu hayal ürünü bir yolculuk fantezisi olarak yorumlarız. Fakat bilinen tek bir şey var ki, Poprişçin' in

kraliyet sarayında tanımladığı yaşamı aslında tımarhane geçmektedir. Zaten yeni kimliğini keşfettiği andaki kendi ironik sözleri bunu gösterir, "İyi ki beni o zamanlar deli diye tımarhaneye tıkmadılar (Gogol, 2002, s. 49)".

3.4.3. Sen Bir Hiçsin

Oyunun son bölümüne gelindiğinde başbakan Poprişçin'i 8. Ferdinand diye çağırır fakat cevap alamaz. Çünkü bu noktadan sonra o artık kral değildir. Poprişçin' e göre bir kral asla başbakana boyun eğmez ve kralın asla bir kusuru olamaz. Fakat Başbakan'ın Poprişçin'e uyguladığı muamele, akli dengesini yitirmenin sınırında olan Poprişçin'i iyice deliye döndürür. Poprişçin'in hayal dünyasındaki o kusursuz kral imgelemi de artık hasara uğramıştır. Bu noktadan sonra onun için bu dünyada yaşamın bir anlamı yoktur. En sondaki yakarıları, bağırımları, onu asla yargılamayacak tek bir kadına yani annesine yöneliktir. Bu durum Poprişçin'in libidal ilgisinin Oidipal bir biçimde doğduğu o ilk ana diğer bir deyişle annesinin korumasının altında var olduğu zamanlara yöneliktir. Çünkü insanın en temiz ve saf zamanları bebeklik dönemleridir. Oyunun finalinde Poprişçin'in ulaştığı duygusal durum, aslında içinde bulunduğu kısır döngünün bir sonucudur ve bu kısır döngü hiçbir zaman kırılmayacaktır. Çünkü bir sürü kokuşmuşluğun bir arada var olduğu bu sistemde, Poprişçin kaçacak hiçbir yeri kalmadığını fark etmiştir.

Gogol Poprişçin karakterini iki farklı zıt tipi bir araya getirerek oluşturmuştur. "Biri insanoğlunun insanoğluna olan acımasızlığı sebebi ile kızgın ve aşağılanmış acı dolu bir memur, diğeri güç ve mevki hırslını gerçekleştirmek için bir hayal dünyasına sığınan bilinçsiz bir başkaldırcı (Gustafson, 1965, s. 268-280)." Bu iki tip aynı zamanda geleneksel edebi arketiplerdir. Gustafson'a göre bu edebi arketipler, Hakarete Uğramış ve İncinmiş Memur, Güllünc Palavracı veya Kabadayı ve son olarak Hak İddia Eden Kimse'dir. (Gustafson, 1965, s. 268-280)." Gogol bu geleneksel edebi tiplerini harmanlayıp bir araya getirerek Poprişçin'i yaratmıştır. Canavarlaştırılmış, şahsiyetsizleştirilmiş acımasız bir varoluşu olan Poprişçin, hayallerinin farkına varana kadar yaşamından memnundur. Bu hayâlde hep yüksek mevkili biri olma arzusu içindedir. Yaşamın üstünde yaptığı baskı ve süre gelen takıntılı alışkanlıkları kendisini kanıtlama tutkusuydu

sürekli olarak kesintiye uğrar. Poprişçin bu dünyadaki yerini bulup, kendi gerçek kimliğini kurmak ister. Fakat sadece toplumsal sınıflar ve mevkiler tarafından sembolize edilen sınıflı toplumsal yapının farkında değildir. Böyle bir sistem içerisinde yaşıyordur fakat tutumları ve tepkileri gerçek duruma yani bu sisteme uygun değildir. Kendi benmerkezci dünyasında tıklıp kalmış, gerçekte var olmayan bir yerde kimliğini aramaktadır. Bu yüzden de toplumun sahip olduğu o bilinen ahlâka ve etiğe karşı gelemmez. Kimliğini oluşturma çabası oyunun en başından beri süregelir. Önce, bu deli adamın başarısızlığının ve beceriksizliğinin ön belirtisi seksüel olarak vuku bulur. Daha sonra, var olan gerçeklikle kafasında kurduğu gerçeklik arasındaki ayrımı yitirir. Böylece Poprişçin'in günlüğü, kahramanın somut gerçeklik kavramı ile olan ilişkisinin yitimiyle sona erer. Her ne kadar oyunun sonunda zaman mefhumu yavaş yavaş yerine gelmeye başlasa da Poprişçin gerçekte bir boşluk içinde sürüklenip durur ve bu boşlukta ne yazık ki kendi hiçliğinden başka bir şey yoktur.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu tespitler doğrultusunda Poprişçin karakterini değerlendirirken içerisinde bulunduğu toplumdaki sınıfsal konumuna değinmeden yapılacak her türlü sahne yorumu ve performans metnin günümüz koşullarında nereye tekabül ettiğinin anlaşılmasına yol açacaktır. Oyuncu tarafından bu bilgiler göz önünde bulundurulmadan yapılacak her türlü icra, metnin düşünsel katmanlarının seyirciye geçmemesine sebep olurken, izleyicilerin sadece tek boyutlu, sıradan ve alelade bir deli figürü seyretmelerine neden olacaktır. Metni sahneye koyarken karakterin yaşadığı toplum, sınıfsal yapı ve özellikle de üretim ilişkilerini ele almadan yapılacak olan her türlü yorum, oyunun dramatik anlatısının biçimini bozarak, oyunu içinde komik öğeler barındıran sıradan bir farsa ya da vodvile çevirecektir. Bu durum, metnin anlatmak istediği meselenin küçülmesine yol açarak, karakterin metin izleği içinde yaşadığı temel varoluşsal sorunların -ki bu sorunlar her iyi sanatsal metinde yer alan evrensel sorunlardır- boyut kazanamamasına neden olacak, böylece metin sıradan bir komediye dönüşecektir. Bu nedenle bu metnin tek kişi tarafından performe edilebilmesinin zorluklarının başında, oyuncunun bu katmanlı yapıyı iyi analiz edip

kavrayamaması yatar. Özellikle oyundaki günler arasındaki geçişlerde metnin epizodik yapısına dikkat edilip, bu geçişlerin birbiri ile olan nedensel ilişkilerinin doğru olarak belirlenmesi büyük özen gerektirir. Çünkü bu noktada yapılacak en ufak bir yorumlama hatası metnin anlatmak istediği meselenin dışına çıkmasına olanak verecek bir yapıdadır ve başlıca ikinci en zor noktadır.

Poprişçin metinde incelendiği üzere gerçek dünya ile kendi kafasında kurduğu soyut dünyanın karşıt güçlerinin geriliminden doğan bir kaygı hali içerisindedir. Bu kaygı durumu Poprişçin'in şizofreni ile başlayıp hezeyana doğru giden psikolojik sürecinin temelini oluşturan öncül bir olgudur. Bu öncül, Poprişçin'ini deliliğe doğru güdülerken aynı zamanda gerçeklerden koparak kafasında kurduğu soyut dünyaya hapsolmesine neden olur. Eser içerisinde Poprişçin'in bulunduğu sınıfsal konum aynı zamanda onun var olduğu sistem içerisindeki sıkışmışlığı ve çaresizliğini gösterir. En düşük dereceden sıradan bir memur olan Poprişçin, bulunduğu sistemin bürokratik çarkları arasında sıkışmış, başarı ve sınıf atlayabilme kabiliyetinden yoksun acınası bir durumdadır. Kendisinden üst sınıflara karşı geliştirdiği öykünme ve bu öykünmenin bir sonucu olarak karakterinde baş gösteren aşağılık kompleksi zamanla Poprişçin'in kendi iç dünyasına kapanarak içerisinde bulunduğu realiteden onu uzaklaştırır. Gerçeklik bağlamından kopmuş olan Poprişçin, zihninde yarattığı diğer bir ifadeyle idealize ettiği yeni gerçekliğin bir savunucusu ve aktörü haline gelmiştir. Poprişçin'in kendi iç dünyasına kapanarak gerçekleştirdiği bu kopuş aslında kendini dışarıdan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı oluşturduğu bir koruma mekanizmasıdır. Bu nedenle Poprişçin'in eser boyunca durumu içinden çıkılamaz bir kısır döngü içerisinde. Çünkü soyluluk veya sahip olunan sistem içerisinde bürokratik yükselme gibi unvan, mevki ve pozisyonlar güç odakları arasındaki çıkar ilişkisinin bir sonucu diğer bir ifadeyle ellerinde bulundukları pastayı bölüşme mücadelesidir. Bu yarışta Poprişçin bir güç odağı olmadığından sürekli olarak bu yarışın dışında kalmakla koşutludur. Çünkü sistem içerisinde var olan mevki ve pozisyonlar çalışarak kazanılan şeyler değildir. Bunlar ya atadan veya soydan kan bağıyla bir sonraki kuşaklara geçer -tıpkı soyluluk gibi- ya da üst düzey bürokratik mevkilerde olduğu gibi toplumun güç odakları

tarafından önceden paylaşılır ya da ilgili kişilere bahşedilir. Sistem içerisinde toplumun en alt kesiminden gelip sifirdan yükselmek isteyen bir birey için aşılması gereken bir sürü engel ve zorluklar barındırır. Hiyerarşiler, önceden güçlüler tarafından gasp edilmiş haklar ve ekonomik imtiyazlar aracılığı ile oluşturulur. Hiyerarşiler, bireyi liyakate göre konumlandırmak için değil alttan gelenlerin üste çıkmasını engellemek üzerine kurulur. Bireyin bulunduğu toplumsal yapı içerisindeki bu varoluşsal çıkışsızlık ve çaresizlik durumu, Poprişçin'i oyunun sonundaki o büyük hezeyana doğru götüren önemli bir diğer paradigmadır. Oyunun ortasında ilk hezeyanını yaşadığı, 'ben de general olmak isterdim...' diye başladığı cümleyi oyunun ilerleyen safhalarında kendini İspanya Kralı olarak ilan etmesiyle sonuçlandırır. Poprişçin karakterinin oyunun bu iki safhası arasındaki dönüşümü; toplumun şartlandırıldığı değer yargıları üzerinde -unvan, para, mevki gibi- bireyin (Poprişçin'in) bunları tek başına aşma gayretinin mümkün olmadığını gösterir. Bu iki safha arasında gösterdiği gayret ve çabanın boşa oluşu, her şeyin bulunulan toplum yapısı tarafından belirlenmiş silsile ve teamüllerden oluşması, Poprişçin'i kendi içerisine kapanarak deliliğe doğru tırmandıran önemli unsurlardır.

Poprişçin oyun boyunca bulunduğu sisteme ve toplumsal değerlere saldırır. Bu saldırı ve eleştiriler karakterin her ne kadar bulunduğu topluma karşı bir başkaldırı niteliğinde olsa da bu başkaldırı bir şeyleri dönüştürücü veya değiştirici bir nitelik taşımaz. Poprişçin toplumun değişmesi gerektiği üzerine bir sonuca varmaz. Tek derdi sürekli olarak kendidir. Şikâyet edip eleştirirken bir an önce sınıf atlayıp kendini kurtarma derdi içindedir tıpkı kendini çevresinde sürekli olarak kıyasladığı diğer karakterlerin de yaptıkları gibi. Böylece Poprişçin'in bulunduğu sınıfsal konumdan kurtuluşu aslında onu içinden çıktığı toplum kesimine karşı yabancılaştırarak tepeden bakmasına yol açacaktır. Ezilmekten ve aşağılanmaktan kurtulduğu anda bu sefer kendisi ezmeye ve aşağılamaya başlayacaktır. Bu nedenle Poprişçin ezilmek ve aşağılanmaktan kurtulmak istemesi aslında toplumdaki sınıfsal eşitsizliğin ortadan kalkmasını veya bu alt sınıflara mensup olanlara eşit haklar, özgürlükler ve imtiyazlar verilmesini amaçlamaz. Çünkü kendi ağızıyla söylediği gibi Poprişçin sınıf atlamayı 'elini uzatıp başkalarının haklarını kapmak için' arzu etmektedir. Diğer bir deyişle ezenler arasında

kendine yer açmak için istemektedir. Bu önermeler doğrultusunda Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan aşkı aslında onun sınıf atlama ve ezilenler arasında kendine yer edinme gayretinin bir göstergesi ve basamağıdır. Çünkü bulunduğu toplumsal yapı içerisinde en kolay bu şekilde sınıf atlayabileceğine inanır ve bu şansını sonuna kadar dener. Zaten Sofi'ye karşı olan ilgisini dile getirirken sınıf atlama gairesi ve niyetini de açığa vurur. Bunu yapamayacağını anladığında çılgına döner. Bu sefer seksüel ilgilerini politik konulara doğru yönlendirir ve böylece kendini İspanya Kralı ilan edecek çılgınlık seviyesine taşır. Fakat bu sefer de kafasında idealize ettiği o mükemmel kral ideası ile gerçeklik birbirini tutmaz. Deliler hastanesine kapatıldıktan sonra orada yaşadıkları ile idealize ettiği dünyanın uyumsuzluğu oyun sonunda Poprişçin'in ulaşacağı o son büyük hezeyanın tohumlarını içinde barındırır. Kronolojik olarak ilerleyen gün geçişleri Poprişçin'in deliliği ile birlikte gün başlıklarının kaymasına ve absürt bir şekilde adlandırılmasına -Martalık; ayın 86'sı, geceyle gündüz arası gibi- neden olur. Bu durum Poprişçin'in akli melekeleriyle beraber zaman mefhumunu yitirdiğinin bir göstergesidir. Oyunun sonunda ayın 25'i olduğu bilinir ama aya dair herhangi bir ipucu yoktur. Bu durum yitirmeye başladığı zaman mefhumunun geri gelmeye başladığını gösterirken, ayın olmaması Poprişçin'in akli melekelerinin tam olarak geri gelmediğini gösteren önemli bir ayrıntı ve yazınsal bir metaforudur. Sahnelenmeden önce bu sonuç ve değerlendirmeler doğrultusunda yapılacak çözümler, oyuncunun Poprişçin karakterinin katmanlı yapısını kavramasında eserle ilgili ona yardımcı olacak spesifik değerlendirmelerdir. Metin hakkındaki bu değerlendirmelere ek olarak -Umberto Eco'nun Açık Yapıtı adlı kitabında da belirttiği gibi- farklı yorum ve bakış açılarıyla yaklaşmak mümkündür. Çünkü okur metin diyalektiği doğrultusunda metnin yazınsal yapısının izin verdiği ölçüde farklı anlamsal değerlendirme ve çözümlere ulaşılabilir. Bu bağlamda oyuncu da kendi düşünsel araştırma pratiğini kurarak eser hakkında farklı ve yeni anlamsal değerlendirmelere kuramsal olarak belirlendiği bir mesnet çerçevesinde ulaşabilir.

Zehra İpşiroğlu Tiyatroda Düşünsellik adlı kitabında oyuncuların icra ettikleri metinlere düşünsel taraf üzerine çok fazla kafa yormamaları eleştirir ve düşünsellikte yoksun

bir tiyatronun var olamayacağını savunur. Tiyatro'da düşünsellik, metni oynayacak oyuncunun metinde bulunan durum ve konuları doğru bir şekilde belirleyip bunlar arasındaki doğru nedensel ilişkiyi kurması ile mümkündür. Bu nedensel ilişki ise sadece karakterin geçmişine yönelik kuru bir analizden ötesini ifade eder. Karakter her bir cümleyi söylerken, onu güdümlen toplumsal koşullar ve karakterin üretim ilişkileri içerisindeki konumu, karakterin temel davranışlarının nedeninde yatan temel bilgileri bize sunar. Bu da oynanacak metinle ilgili derinlemesine yapılacak dramaturgi çalışması ve analizlerle mümkündür. Bunun günümüzde çoğu oyuncu tarafından atlanmasının nedeni İpşiroğlu'nun da belirttiği üzere tiyatromuzda oyunculuk yeteneğine ve yaratıcılığına sanki düşünme eyleminden bağımsızmış gibi bakılmasından kaynaklanır. O kadar çok oyuncunun iyi ve kötü oynadığı ile ilgili nitel sorularla ilgilenilir ki, oyuncunun doğru mu yoksa yanlış mı oynuyor gibi nicel soruların sorulmamasına neden olur. Böylece oyuncunun oynadığı metin anlamının dışına çıkar. Bu durumu İpşiroğlu şöyle açıklar, "Tiyatromuzda düşünmeyle yaratıcılığın çok sıkı bağlantısı olduğu nedense göz ardı edilir. Oysa düşünebilme yetisinin gelişmiş olması yaratıcılığın ilk adımıdır. Kuşkusuz bu, iyi düşünebilen herkesin yaratıcı olabileceği anlamına gelmez. Çünkü yaratıcılık aklın ötesinde bazı yetileri gerektirir. Ancak düşünme yaratıcılığa değilse bile yaratıcılık düşünmeye bağlıdır; başka bir deyişle düşüncesini bilmeyen yaptığının hesabını veremeyen bir sanatçı olamaz. Yaratıcılığın sürekli olarak düşünsel düzeyde bir etkinlikle beslenmesi gerekir, aksi halde tıkanır kalır. Bizde nice genç yeteneğin kısa süre sonra kendini yinelemeye başlaması, gelişememesi düşünebilme yetisinin gelişmemiş olmasına bağlı (İpşiroğlu,2013,s.24)."

Sonuç olarak, oyuncu sahneye konan bir metni yorumlarken kendini düşünsel anlamda da geliştirmesi gerekmektedir. Bohçasını sadece değişik karakterle değil, aynı zamanda bu karakterlerin düşünsel alt yapıları ve nedenleriyle de doldurmalıdır. Sadece laf olsun diye üstün körtü yapılan araştırmalar oyuncuya bir şey katmayacağı gibi oynayacağı karakteri anlamamasına ve dolayısıyla anlatamamasına neden olacaktır. Bu nedenle; bir metni oynamadan önce metinle ilgili derinlemesine araştırma yaparak, karakterin

davranışsal nedenleri üzerinde düşünsel bir bağlam çerçevesinde doğru bir analiz yapılmalıdır. Bu analizler doğrultusunda, oyuncu içselleştireceği bir oyunculuk biçimi geliştirmelidir. Tiyatroda oyuncuların genel olarak çok sevmediği kuramsal bakış açısı bir metni anlamada amaç değil, araç konumundadır. Bu kuramsal esaslar doğrultusunda yapılacak performanslar tabiatıyla incelikli ve esaslı olacaktır. Aksi takdirde oyuncu tarafından icra edilen karakterler oyuncunun 'ben yaptım oldu' suna bağlı kalacak, metnin konumu ve anlatısı doğru olarak oluşturulamayacaktır. Oyuncunun doğru anlatı biçimini gerçekleştirmesi; sadece salt oyunculuk çalışmalarıyla değil, aynı zamanda yoğun entelektüel birikim ve düşünsel etkinliğin bir sonucudur. Bu çalışma ise bu düşünsel etkinliğin karakter analizi ile ilgili belli bir kısmını ortaya koyan, bu metni oynayacak oyunculara yol gösterici nitelikte hazırlanmış bir yol haritasıdır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, S. G. (2002). Bilinçsiz Bir Başkaldırcı. Bir Delinin Hatıra Defteri içinde (s. 7–8). İstanbul: Mitos Boyut
- Altschuler, E. L. (2001). One of the oldest cases of schizophrenia in Gogol's Diary of a Madman. *BMJ : British Medical Journal*, 323(7327), 1475–1477.
- Eco, U. (2001). Açık Yapıt. P. Savaş (Çev.), İstanbul: Can Yayınları.
- Girard, R. (2003). Şiddet ve Kutsal. N. Alpay (Çev.), Kanat Kitap.
- Gogol, N. (2002). Bir Delinin Hatıra Defteri. Ç. Tunçtan (Çev.), İstanbul: Mitos Boyut.
- Gogol, N. (2001). Burun, Palto, Neva Bulvarı, Delinin Defteri. M. Beyhan (Çev.), 1. Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gogol, N. (1966). Bir Delinin Hatıra Defteri. N. Y. Taluy (Çev.), İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Gregg, R. (1999), *The Slavic and East European Journal*, Gogol's "Diary of a Madman": The Fallible Scribe and the Sinister Bulge. Vol. 43, No.3 Vassar College Autumn, ss. 439 – 451.
- Gustafson, R. F. (1965), *The Slavic and East European Journal*, The Suffering Usurper: Gogol's Diary of a Madman. Vol. 9, No. 3, Yale Universty Autumn, ss. 268 - 280.
- İpşiroğlu, Z. (2013). Dramaturgi Tiyatroda Düşünsellik. İstanbul: İkaros Yayınları
- Kara, F. (Drl.), (2013).Gogol'un Yaşamı ve Bir Deli'nin Hatıra Defteri. Devlet Tiyatroları Bir Delinin Hatıra Defteri Oyun Broşürü içinde (s. 8 – 9). 7. Basım, Kasım.
- Özek, M. (2002). Çıldırılmış Biri Olan Aksentiv İvonoviç Poprişçin'in ya da Nikolay Vasiliyeviç Gogol'un Günlüğü Üsütüne İleri Geri Düşünceler. Bir Delinin Hatıra Defteri içinde (s. 9–14). İstanbul: Mitos Boyut